

mev, literarno obdelavo kmečkih uporov na Primorskem v delih Alojza Gradnika, Alojzija Remca, Ivana Preglja in Franceta Bevka.

Joža Vertot raziskuje Kreftovo Veliko puntarijo kot kolektivno dramo in hkrati eno najboljših tematizacij slovensko-hrvaškega upora leta 1573.

Na koncu je razprava Emilijana Cevca Kmečki upori v slovenski likovni umetnosti. V nji daje pregled tistih »slikarskih in kiparskih kreacij, ki so se porodile spontano iz zgodovinske situacije ali iz osebne umetniške nuje ter človeške zavzetosti.« Pri tem razlikuje čisto likovno problematiko od vsebinske in dokumentarne V 15., 16. in 17. st. se ni ohranil noben likovni dokument te vrste, posredno pa leta 1682 v Valvasorjevem Prizorišču človeške smrti (slikar Ivan Koch). Prvo vidnejšo avtentično upodobitev prizora iz kmečkega upora leta 1515 predstavlja freska na stropu slavnostne dvorane v gradu Jelše. L. 1927 je razstavil Veliko sliko Matije Gubca Ferdo Vesel, 1913 Lojze Dolinar kip na prestolu sedečega Matije Gubca, v grafiki pa je v tem času upodobil velikega puntarja Miha Maleš, ponovno v kiparstvu pa Tone Kralj. 1938 se je razpis za izdelavo slik iz slovenske zgodovine udeležilo enajst slikarjev, natečaj pa je dal pri nas prvo priložnost za realizacijo monumentalne zgodovinske slike. Nadaljnji Cevčev pregled oblikovanja motiva kmečkih uporov v likovni umetnosti omenja še dela Karla Putriha, Marija Preglja, Hinka Smrekarja, Ljuba Ravnikarja, Ivana Čarga, Tineta Kosa, Vita Globočnika, Slavka Pengova, Borisa Kobeta in Milana Bizovičarja.

Zbornik razprav Kmečki upori v slovenski umetnosti sicer ne prinaša pregleda uglasbitev teme kmečkih uporov, daje pa vrsto tehtnih zgodovinskih in predvsem literarnozgodovinskih osvetlitev enotne problematike in s tem omogoča in opozarja na vrsto novih tez in hipotez, spoznanj in dejstev.

STONE FERENC, MILICA-KACIN WOHINZ, TONE ZORN — SLOVENCIV V ZAMEJSTVU

Pregled zgodovine Slovencev v zamejstvu med 1918 in 1945* treh avtorjev je prvi celotnejši prikaz zgodovine razvoja Slovencev v Italiji, Avstriji in na Madžarskem od prve svetovne vojne do zmage nad fašizmom v letu 1945. Posamezna poglavja so napisali dr. Milica Kacin-Wohinz o Slovencih v Italiji do leta 1941, dr. Tone Zorn o Slovencih v Avstriji in na Madžarskem do leta 1945 ter o boju za mejo po maju 1945 in dr. Tone Ferenc o osvobodilnem boju primorskih Slovencev.

Prvi del knjige Slovenci v zamejstvu obsega tri poglavja s pregledom položaja Slovencev v Italiji, Avstriji in na Madžarskem med leti 1918 in 1941, drugi del Program zedinjene Slovenije v NOB s pregledom osvobodilnega boja na Primorskem, Koroškem in boja za mejo. Zgodovinskemu delu knjige je dodan obsežnejši pregled literature o zgodovini Slovencev v zamejstvu s številnimi zemljevidi.

Iz predgovora h knjigi zvemo, da so zgodovinarji napisali zgodovinski pregled na pobudo Zavoda za šolstvo SRS in DZS, delo pa je pregleden, sistematičen ter s številnimi fotografijami in drugimi dokumenti dopolnjen neke vrste učbenik, priročnik za učitelje in profesorje zgodovine na osnovnih in srednjih šolah.

Pregled zgodovine Slovencev v Italiji je zaradi svojega obsega in široko zastavljene problematike najzanimivejši in najobsežnejši, saj zavzema dobro polovico knjige. Ob obsežnem prikazu razmer pred prvo svetovno vojno, vprašanj razmejitve leta 1914, pregleda gospodarskih, socialnih in upravnih razmer v Julijski krajini, političnih razmer pod okupacijo, v dobi meščanskih de-

* (DZS 1974, Pregled zgodovine 1918—1945, notranja oprema Hilarij Frančeškin, zunanja oprema Nadja Furlan, str. 326.)

mokratskih vlad je jedro prvega poglavja zgodovinski pregled fašističnega nasilja in procesa raznarodovanja v obdobju fašistične vlade s sočasnimi začetki narodnoosvobodilnega odpora in komunistične organizacije na Primorskem.

Drugo poglavje, Slovenci v Avstriji, uvaja pregled položaja Slovencev pred prvo svetovno vojno, etnične podobe južne Koroške, njenega gospodarstva in socialnega položaja Slovencev v prvi avstrijski republiki. Jedro poglavja je natančen pregled koroškega plebiscita 10. oktobra 1920 z vsemi posledicami za slovensko narodno skupnost na Koroškem in prikaz nastajanja nacizma, priključitve Avstrije nacistični Nemčiji in posledic za slovensko manjšino.

Kratko tretje poglavje na nekaj straneh strnjeno prikazuje položaj Slovencev v Porabju.

V drugem delu knjige, Slovenci v zamejstvu, je v treh poglavjih prikazan osvobodilni boj primorskih Slovencev od poletja 1941 do osvoboditve, narodnoosvobodilni boj na Koroškem od leta 1942 do maja 1945 in krajši oris boja za meje po maju 1945 na Primorskem in Koroškem.

Čeprav so avtorji kar trije zgodovinarji, so posamezna poglavja napisana sistematično in pregledno, to pa daje bralcu vtis, kot bi jih bil napisal en sam. To pomeni ob zelo bogatem slikovnem in drugem dokumentarnem gradivu, med drugim je šestnajst posebnih zemljevidov, kompaktno celoto in s tem privlačno branje tudi za nezgodovinarje in nešolarje.

Knjiga Slovenci v zamejstvu je izšla v času, ko so vprašanja o Slovencih onstran državne meje še vedno močno pereča in problemi slovenske narodnostne skupnosti v Italiji, Avstriji in na Madžarskem še v marsičem nerešeni. Celoten pregled zgodovine Slovencev v zamejstvu med 1918 in 1945 omogoča bogato informacijo najširšemu krogu bralcev, tako v Sloveniji kot v zamej-

stvu, z aktualno in strnjeno prikazano problematiko pa pomeni hkrati močno družbenopolitično in nacionalno angažirano znanstveno zgodovinsko delo.

BORIS PATERNU, POGLEDI NA SLOVENSKO KNJIŽEVNOST

Študije in razprave Pogledi na slovensko književnost,* tiskane v novo nastali zbirki Pogledi pri Partizanski knjigi v Ljubljani, obsegajo širok zbor in ponatis avtorjevega literarnozgodovinskega opusa literarnega zgodovinarja dr. Borisa Paternuja. Pregled naslovov posameznih razprav govori o znanstvenikovi usmerjenosti predvsem v raziskovanje poezije in proze od njunih posvetnih začetkov do moderne in poezije 20. stoletja, medtem ko Paternujeve študije ne obravnavajo slovenske dramatike, proze 20. stoletja (deloma izjema razprava Avantgardizem v navzkrižju struktur), obsežnejše pa tudi ne slovenskih protestantov in predstavnikov moderne (izjema je razprava Ivan Cankar in slovenska literarna tradicija).

Vrsta Paternujevih razprav daje kar se da strnjeno pregled razvoja in tipologije slovenske književnosti (Razvoj in tipologija slovenske književnosti, Problem dveh tipov slovenske književnosti s posebnim ozirom na njen koroški del, Slovenska poezija, Tematska kontinuiteta pri uvajanju novih stilov v slovensko pesništvo od baroka do moderne), v katerih avtor z velikim smislom za bistveno in inovacijsko kontinuiteto opazuje in raziskuje razvoj slovenske literature, zlasti poezije in veliko manj zunajliterarne pobude za nastanek in razvoj le-te.

Drugi vidnejši tematski sklop razprav univerzitetnega profesorja obsega raz-

* Boris Paternu, Pogledi na slovensko književnost. Študije in razprave, prva in druga knjiga, str. 484 in 463, Partizanska knjiga — Znanstveni tisk, Ljubljana 1974, oblikovalec Janez Suhadolc.